

ŞEYH MEHMED CEMÂLEDDÎN-İ UŞŞÂKÎ VE CEMÂLİZÂDE TEKKESİ*

Gönderim Tarihi: 14.08.2017

Kabul Tarihi: 08.11.2017

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5763-9815>

Nuran ÇETİN**

Öz

Genel olarak yaşadığımız izlenimler, tecrübeler medeniyet dünyamızı oluşturan temel unsurlardır. Toplumlar birtakım ictimâî, iktisâdî, siyâsî, ilmî birikimlerden istifade ederek kendilerine ait kültürel yapılarını inşâ ederler. İyi yetişmiş ilim ve gönül adamları bu kültür bileşenlerinin oluşumuna önemli katkıda bulunur. Bilindiği üzere toplumda öne çıkan şahsiyetlerin gayretleri ile medeniyetlerin kalıcılığı sağlanır. Bu anlamda yaşadıkları dönemin toplumsal hafızasında önemli yer edinen mümtaz kişilerin tespit edilip yakından tanınması gerekir.

Bahsedilen amaca binâen kaleme alınan bu makalede, XVIII. yüzyıl Osmanlı mutasavvıfı Şeyh Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî (ö. 1164/1750) ve onun yıllarca ilim ve irşâd faaliyetinde bulunduğu Cemâlîzâde Tekkesi ele alınmıştır. Söz konusu makale bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde ise Cemâlîzâde Dergâhı, tekkede görev alan şeyhler ve tekkenin fizikî konumu tanıtılmıştır. Sonuç kısmında ise konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî, Cemâlîzâde Tekkesi, tarîkat, şeyh, sûfî.

* Bu makale, bazı düzenlemelerle "Eyüp Tekkeleri" başlıklı yayınlanmamış doktora tezimizden (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012) üretilmiştir. This article has been produced with some edits from an unpublished doctoral thesis titled: "Eyup Lodges" (Marmara University Institute of Social Sciences, İstanbul, 2012).

** Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü. Assistant Professor, Amasya University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Studies. Amasya/Turkey (nuran.cetin@amasya.edu.tr).

The Lodge of Sheikh Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî and Cemâlîzâde Lodge

Abstract

Generally, perceptions that we got and experiences of humans are the key components forming our civilized world. Societies establish their own cultural structures by making use of several social, economic, political and scientific heritages. Well-trained scientists and men of heart contribute greatly to the formation of these cultural components. As it is well-known, the sustainability of civilizations is ensured with the efforts of the prominent figures in a society. In this sense, it is necessary that the prominent people who have important places in the social memory of their periods are determined and recognized in a close manner.

This study has been conducted based on the above-mentioned purpose and Sheikh Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî (Death: 1164/1750), who was one of the Ottoman Sufis in XVIII. Century and the Cemâlîzâde Lodge in which he enlightened the society with science for many years are examined. The manuscript consists of one introduction and two subsequent parts. In the first part, the life and works of Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî are introduced; and in the second part, the Cemâlîzâde Lodge, the sheikhs who were appointed in this lodge and the physical position of the lodge are introduced. In the conclusion part, a general evaluation is made about the topic.

Keywords: Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî, Cemâlîzâde Lodge, Dervish Cult, Sheikh, Sufi.

Giriş

Tasavvufî anlayışın gelişmesinde etkili olan İslâmî olgulardan biri tekkeler, diğeri tarîkatlardır. Sözlük anlamıyla gidilecek yol, izlenecek usûl, hâl ve durum gibi mânâlara gelen “tarîk” ve “tarîkat” kavramı, insanların rûhî kabiliyetlerini geliştirmeleri için tutulan mânevî yol anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tarîkatların amacı insanın rûhunu terbiye ederek, onu en yüce makam olan mutlak hakîkate ulaştırmaktır.¹ Her insanın mizacı, anlayışı, kalbî ve rûhî derinliği farklı olduğu için, bu anlamda mutasavvıflara göre yaratılanların alıp verdiği nefes sayısının Allah’a giden yol var demektir.²

¹ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 259-260.

² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1991), 468.

Allah'a yakın olabilmek için ferdî yapılan tevbe ve zikir gibi ibadetler, tarîkatlarla birlikte toplu olarak icrâ edilmeye başlanmıştır. Böylece dervişlerin gönül dünyası, mizaç ve meşreplerine uygun tarîkatlarla şekillenmiştir. Tekkeler ise tarîkat faaliyetlerine ev sahipliği yapan mekânlardır. Özellikle belirtilmelidir ki; tekkeler sadece tarîkat mensuplarının belli bir amaç için toplandığı yapılar değil, her kesimden ferdin eğitim, kültür ve irşat hizmeti aldığı kurumlar olarak işlev görmüştür. Dolayısıyla kuruluşlarından itibaren tekkeler çok yönlü hizmet faaliyetleri ile toplumun gündelik hayatında etkili olmuştur.

Mânevî ve rûhânî iklimin hâkim olduğu mezkûr yapılarda çok sayıda ilmi ve irfânî güçlü şahsiyetler yetişmiştir. Bunlardan biri de âlim, fâzıl ve şâir kişiliği ile öne çıkan XVIII. yüzyıl Osmanlı mutasavvıfı Mehmed Cemâleddîn Uşşâkî'dir (ö. 1164/1750).

A- Şeyh Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî (ö. 1164/1750)

a- Hayatı

Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin (ö. 1164/1750) asıl adı "Mehmed Cemâleddîn", künyesi "Ebû Nizâmeddîn" olup Edirne'de doğmuştur.³ Doğum tarihi bilinmemektedir.⁴ Cemâleddîn-i Uşşâkî ilk tahsilini tamamladıktan sonra Edirne'de dönemin Uşşâkî şeyhi Osman Sıdkî Efendi'ye (ö. 1114/1702) intisâb etmiştir. Ardından, tekkelerde yemeklerden sonra okunması gelenek hâline gelen "Hamdiyye" ilâhisiyle meşhur Şeyh Mehmed Hamdî Bağdâdî'nin (ö. 1146/1733) yanında seyr u sülûkunu tamamlamıştır.⁵ Uzun yıllar şeyhinin hizmetinde bulunmuş ve onun halîfesi olmuştur.⁶ Şeyh Mehmed Hamdî Bağdâdî'nin 1146/1733 yılında vefatından sonra Edirne'de Halvetiyye tarîkatının Gülşeniyye kolunun Sezâiyye şûbesinin kurucusu Hasan Sezâi-yi Gülşeni'nin (ö. 1150/1737) feyiz halkasına katılarak onun

³ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1281), 1: 233; Mustafa Özdamar, *Dersââdet Dergâhları* (İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1994), 45; Mustafa Özdamar, *Hüsâmeddîn Uşşâkî ve Uşşâkîler* (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2001), 113; Mahmud Erol Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 314.

⁴ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i evliyâ-yı ebrâr fi şerh-i esmâr-ı esrâr*, Süleymâniye Kütüphânesi, Yazma Başışlar, no: 2305-2309, 4, vr. 243.

⁵ Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i osmânî yahud tezkire-i meşâhir-i osmâniyye* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308), 2: 83; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 314.

⁶ Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83; Özdamar, *Hüsâmeddîn Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 113.

sohbetlerine iştirak etmiştir.⁷ Cemâleddîn-i Uşşâkî, mürşidinin vefatından sonra 1150/1737'den itibaren dört yıl daha Edirne'de irşat hizmetiyle meşgul olmuştur.⁸ 1155/1742'de İstanbul'a geldiğinde, Eyüp Eğrikapı dışında Savaklar'da yer alan, Vezir Hirâmî Ahmed Paşa (ö. 1008/1599) tarafından yaptırılan mescid-tekkenin şeyhliği kendisine tevdi edilmiştir.⁹ Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin de verilen görevi kabul etmesiyle mezkûr tekkenin meşîhatine geçmiştir.¹⁰ Yaklaşık on yıl, vefatına kadar bahsi geçen tekkede hizmet etmiştir. Cemâleddîn-i Uşşâkî, 1164/1750-1751 yılında Hakk'a intikâl edince söz konusu tekkeye defnedilmiştir.¹¹ Ziyarete açık olan türbesi, günümüzde Hirâmî Ahmed Paşa Câmii'ne bitişik konumda yer almaktadır. Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin türbesini barındırması ile adı geçen tekke, Uşşâkî çevrelerince Cemâliyye'nin âsitânesi olarak kabul edilmiştir.¹²

⁷ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83.

⁸ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 314.

⁹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83.

¹⁰ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1: 54; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243.

¹¹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 54.

¹² Cemâleddîn Uşşâkî (ö. 1164/1750-51) ile ilgili bkz. Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243-250; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 234; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 54-55; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 314; Esin Demirel İşli, "İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu" (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998), 46; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, 45; Özdamar, *Hüsameddîn Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 113-115; Mustafa Özdamar, *Pirân* (İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2002), 319; Ekrem Işın, "Cemâleddîn Uşşâkî", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Tarih Vakfı- Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994), 2: 399; M. Baha Tanman, "Cemâleddîn Uşşâkî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Tarih Vakfı- Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994), 2: 399; M. Baha Tanman, "İstanbul Tekkeleri'nin Mimârî ve Süseleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990), 4: 403; İbrahim Baz, *Abdülehad Nûr-î Sivâsî Hayâtı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 228-229; Sâdeddin Nuzhet Ergun, *Türk Şâirleri* (İstanbul: yy., 1936-1945), 3: 973-974; Ahmet Nezih Galitekin ve İlhami Yurdakul, "İstanbul Türbeleri", *İstanbul Araştırmaları*, 2 (1997): 109, no: 269; Reşad Ekrem Koçu, "Ahmed Paşa Mescidi", *İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1958), 1: 440; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2008), 2: 548; Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler* (İstanbul: Petek Yayınları, 1984), 135, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Târîh Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 1: 277.

Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin meşhûr halîfesi ve aynı zamanda damadı olan Tâhir Ağa Tekkesi şeyhi Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî (ö. 1197/1782), müşidinin vefatına şu ifadeleri tarih düşürmüştür:

*Kadem basdı nûh-eflâke sivâdan eyleyip iğrâz
Cemâlullah'a döndü cemâl-i aşk ile pîrim Cemâleddîn¹³*

Mezkûr zâtın bu husustaki bir başka ifadesi şöyledir:

*Sırr-ı mülhemdir Salâhi târihi
Nezd-i ünse gitdi kutbü'l-ârifin¹⁴*

Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin vefat tarihine ilişkin Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin bir diğer ifadesi şöyledir:

*Sivâdan çıkdı hû ile erişdi vahdet-i sırfa
Cemâl-i mutlaka hayrân olub gitdi Cemâleddîn¹⁵*

Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin bu yöndeki bir diğer ifadesi şöyledir:

*Salâhi bir gelir zâtı gibi âfâka târih
Yem-i vasla irişdi cevher-i Seyyid Cemâleddîn¹⁶*

Müstakîmzâde Süleymân Saadeddin (ö. 1202/1788) Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin vefatına şu ifadeleri not düşürmüştür:

*Dediler cümle müştâkı bu târih-i hak intâkı
Cemâleddîn-i Uşşâkî ide lâhütu vâlâ-câ¹⁷*

Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin vefat tarihi ile ilgili belirtilen diğer bir beyit şöyledir:

*Okur dervîş lebîb-âsâ senâ hanî sezâ târih
Cemâlî nûr-ı mânâda cilây-ı 'ayn-ı 'Uşşâkî¹⁸*

¹³ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 246.

¹⁴ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 246.

¹⁵ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 246.

¹⁶ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 246.

¹⁷ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 246; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 234.

¹⁸ Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin ve Vahid Çabuk (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985), 223.

Cemâleddîn-i Uşşâkî, Halvetîliğin Sünbülüyye, Şa'bâniyye, Gülşeniyye şubeleri ile Nakşbendiyye tarîkatını sûfî kişiliğinde temsil etmiş bir şeyhtir.¹⁹ Bu anlamda mezkûr zâtın silsilesi şu isimlerden oluşmaktadır: Şeyh Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî (ö. 1001/1592), Saruhanlı Şeyh Memî Cân Efendi (ö. 1008/1599), Gelibolulu Şeyh Ömer Karîbî Efendi, Keşanlı Şeyh Mehmed Efendi, Bolayırlı Sinân Efendi, Gümülcineli Şeyh Halîl Efendi, Gümülcineli Abdülkerîm Efendi, Edirneli Şeyh Osman Sıdkî Efendi (ö. 1114/1702), Edirneli Şeyh Mehmed Hamdî Efendi (ö. 1146/1733) ve Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî (ö. 1164/1750).²⁰

Cemâleddîn-i Uşşâkî, mânâ âleminde kendisine işaret bulunduğu üzere adı geçen tarîkatın zikir faaliyetinde birtakım değişiklikler yapmıştır. Halvetiyye'nin Uşşâkiyye kolundaki zikir erkânındaki yedi isme (esmâ-i seb'aya) "Lâ ilâhe illallâh", "Yâ Allâh", "Yâ Hû", "Yâ Hak", "Yâ Hayy", "Yâ Kayyûm", "Yâ Kahhâr" diye oluşan isimlere beş tane daha (fürûât-ı hamse) "Yâ Fettâh", "Yâ Vâhid", "Yâ Ehad", "Yâ Samed", "Allâh" ilave ederek, esmâ sayısını on ikiye çıkarmıştır. Kendisinden sonra Uşşâkiyye müntesipleri bu on iki esmâ üzerine tarîkat âdâbını devam ettirmiştir.²¹ Bununla birlikte tarîkatın pîri Şeyh Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'nin onuncu dereceden halîfesi olan Cemâleddîn-i Uşşâkî, İstanbul'da Halvetiyye'nin Uşşâkiyye şubesini yeniden ihyâ etmesi hasebiyle Uşşâkîler tarafından "pîr-i sâni" yani mezkûr tarîkatın ikinci kurucusu kabul edilmiştir.²²

b- Eserleri

Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin tespit edilebilen eserleri şunlardır:

1- Dîvân: Şiirlerinde "*Cemâlî*" mahlasını kullanan²³ Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin sade bir dil ile kaleme aldığı müretteb *Dîvân'*ı bulunmaktadır.²⁴ Söz konusu *Dîvân'*ı neşredilmiştir.²⁵

¹⁹ Harîrîzâde Muhammed Kemâleddin Efendi, *Tibyânu vesâil-i'l-hakâik fi beyâni selâsili't-tarâik*, I-III, Süleymâniye Kütüphânesi, İbrâhim Efendi no: 430-432, vr. 256b.

²⁰ Sâdik Vicdâni, *Tomâr-ı turuk-ı aliyye*, haz. İrfan Gündüz (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995), 244.

²¹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243-245.

²² Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243.

²³ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 246.

²⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 54.

2- *Silsile-i Uşşâkiye*: Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin tasavvufî duygu ve düşüncelerinin yer aldığı *Silsile-i Uşşâkiye, Dîvân*'da yer almaktadır. Kütüphanelerdeki nüshaları şunlardır: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd, nr. 2684; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 98.

3- *Risâle-i Etvârî's-Sülûk*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1501.

Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin bahse konu olan eserlerinin yanı sıra ilâhileri de tasavvuf çevrelerinde büyük ilgi görmüştür.²⁶

B- Cemâlîzâde Tekkesi

"Hirâmî Ahmed Paşa Tekkesi", "Şalcızâde Tekkesi",²⁷ "Uşşâkî Eğrikapı Tekkesi", "Savaklar Tekkesi", "Cemâlî Efendi Tekkesi", "Cemâlîzâde Tekkesi",²⁸ "Cemâleddîn-i Halvetî Tekkesi", "Cemâleddîn-i Uşşâkî Tekkesi", "Seyyid Cemâl Efendi Tekkesi" gibi isimlerle tanınan tekke²⁹ Eyüp Fethi Çelebi Mahallesi, Savaklar Caddesi Eğrikapı'nın hemen dışında, Eğrikapı savaklarının karşısında 104 ada, 6-7 parsel üzerinde³⁰ yer almaktadır.³¹

²⁵ Nihal Nomer Karaman, *Cemâlî Dîvânı* (İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 2002) *Dîvân* üzerine akademik çalışma yapılmıştır. Mehmet Ergin, "Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin Hayatı, Eserleri ve Dîvân'ının Edisyon Kritiği" (Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995).

²⁶ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 54.

²⁷ Bir dönem tekkenin yönetimi, Şa'bâniyye tarikatının Halîliyye şûbesine bağlı "Şalcızâdeler" olarak bilinen şeyh âilesine intikâl ettiği için bu isimle anılmıştır. Tanman, "Cemâleddîn Uşşâkî Tekkesi", 400.

²⁸ Seyyid Mehmed Cemâleddîn Uşşâkî'nin neslinden gelen şeyhler tarafından yönetilmesi hasebiyle tekke, "Cemâlîzâde" olarak anılmıştır. Tanman, "Cemâleddîn Uşşâkî Tekkesi", 399.

²⁹ Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 234; Tanman, "Cemâleddîn Uşşâkî Tekkesi", 399.

³⁰ İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 46.

³¹ Cemâlîzâde Tekkesi ile ilgili bilgi için bkz. Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233-236; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243; Bandırmalîzâde Seyyid Ahmed Münîb Üsküdârî, *Mecmûa-i tekâyâ* (İstanbul: yy., 1307/1889), 8; Mehmed Zâkir Şükrü Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmûa-i tekâyâ)*, haz. M. Serhan Tayşî ve Klaus Kreiser (Friburg: yy., 1980), 52; Âsitâne-i alîyye'de ve bilâd-ı selâse'de kâin el'an mevcûd ve muhterik olmuş tekkelerin isim ve şöhretleri ve mukâbele-i şerîfe günleri beyân olunur (İstanbul: Matbaa-i Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye, 1256/1840), 7; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, 13, (1981): 587; Sâdeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942), 2: 499;

Cemâlîzâde Tekkesi, Yeniçeri Ağası Vezir Hirâmî Ahmed Paşa (ö. 1008/1599) tarafından XVI. yüzyılın son çeyreğinde mescid-tekke olarak inşâ edilmiştir.³²

Halvetîliğin Uşşâkiyye, Cemâliyye, Sünbüliyye ve Şa'bâniyye kollarına bağlı olarak faaliyet gösteren tekkenin³³ mukâbele günü pazar olarak belirlenmiştir.³⁴ *Rehber-i Tekâyâ'* da ise cuma olarak verilmiştir.³⁵

Dâhiliye Nezareti'nin 1301/1883 Tarihli İstatistik Cetveli'ne göre tekkede, dört erkek ile üç kadının ikamet ettiği anlaşılmaktadır.³⁶

Tekkenin ilk postnişîni Abdülehad en-Nûrî'nin halîfelerinden Mehmed Nazmî Efendi'nin (ö. 1112/1700) mürîdi Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1114/1702) olması hasebiyle tekke, kurulduğu dönemlerde Halvetiyye'nin Sivâsiyye koluna bağlı olarak hizmet etmiştir.³⁷ Halvetiyye tarikatının Uşşâkiyye şûbesinin Cemâliyye kolunun kurucusu Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin 1155/1742 yılında adı geçen tekkede postnişîn olması, vefatından sonra buraya defnedilmesi ile bahsi geçen tekke, Cemâlîliğin âsitânesi olmuştur. Söz konusu tekke, 1251/1835 yılına

Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 314-315; Kılıç, "Cemâlîzade Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed Cemâleddîn-i Uşşâkî ve Şiiri", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 1998), 2: 186-189; Haskar, *Eyüp Sultan Târîhi*, 1: 120; Tahsin Öz, *İstanbul Câmileri* (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 1: 120; Özdamar, *Hüsâmeddîn Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 113; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 44-45; Özdamar, *Pirân*, 319; Tanman, "Cemâlîzâde Tekkesi", 318-319; Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 398-405; Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri* (Konya: Ensar Yayınları, 2008), 429-430; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX. Yüzyıl)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 216-217; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVIII. Yüzyıl)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 105-107, 111, 122, 198; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 46; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri Resimleri ve Kitâbeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil* (İstanbul: Arıtan Yayınları, 1993), 262.

³² Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 398; H. Fahrunnisa Ensari Kara, "İstanbul Metropolitan Alan Gelişme Sürecinde Bir Dînî, Kültürel Sosyal Yerleşim Merkezi-Eyüp" (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994), 96; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 44; Hüseyin Vassâf, tekkenin yapım yılı olarak 1100/1689 tarihini vermektedir. Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243.

³³ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 399.

³⁴ Üsküdârî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 8; *Âsitâne*, 7.

³⁵ Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi, *Rehber-i tekâyâ*, Süleymâmiye Kütüphânesi, Tırnova, no: 1035, 89.

³⁶ Cahit Telci, "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik", *50. Yıl Atatürkçülük Armağanı* (İzmir: Akademi Kitabevi, 1994), 202.

³⁷ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 429-430; Baz, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî*, 229.

kadar Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin neslinden gelen meşâyihün tasarrufunda kalmış ve "Cemâlîzâde" adı ile ünlenmiştir. 1251/1835 yılından sonra ise Halvetiyye'nin Sünbûlî ve Şa'bânî kollarına intikâl etmiştir.³⁸

Tekkenin bânisi Vezir Hirâmî Ahmed Paşa (ö. 1008/1599), Yeniçeri ağası olarak görev yaptıktan sonra Bosna ve Tebriz Beylerbeyi olarak vazifesine devam etmiştir. Bununla birlikte o, Sadrâzam Siyâvuş Paşa'ya (ö. 1003/1594) damat olmuştur. "Şeş cihet" tarihinin terkîbi olan 1008/1599 yılında vefat etmiştir. İnşâ ettiği mescid-tekkenin avlusuna defnedilmiştir.³⁹

Tekkenin bânisi ile ilgili *Hadîka'* da şu ifadelere yer verilmiştir:

Bânisi Hirâmî Ahmed Paşa'dır ki; Yeniçeri ağası olup, kayınatası Sadrâzam Siyâvuş Paşa, 1003/1599 senesinde vefât eyledikde bunlar dahî ma'zûl olup, ba'de zemân üç tuğ ile ikrâm olunmuş iken, çok geçmeden dâr-ı bekâya rihlet edip, mescidi civârında şeş cihet 1008/1599 târihinde defn olunmuşdur. Bundan mâ'adâ bir mescidi dahî Fethiye Câmii kurbünde kiliseden münkalibdir.⁴⁰

a- Cemâlîzâde Tekkesi'nin Şeyhleri

Tespit edilebildiği kadarıyla Cemâlîzâde Tekkesi'nde post-nişîn olan şeyhler şu isimlerdir:

1- Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1114/1702)

Tekkenin ilk şeyhi, Abdülehad en-Nûrî'nin halîfesi Halvetiyye meşâyihündan olan Mehmed Nazmî Efendi'nin (ö. 1112/1700) mürîdi Mehmed Efendi'dir. Mezkûr zâtın 1114/1702 yılında vefatından sonra, bahsi geçen tekkenin yönetimine aynı isimdeki Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1155/1742) geçmiştir.⁴¹ Dolayısıyla mezkûr tekke, kurulduğu yıllarda Halvetiyye'nin Sivâsiyye koluna bağlı olarak hizmet vermiştir.

2- Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1155/1742)

Cemâlîzâde Tekkesi'nin ikinci post-nişîni Şeyh Mehmed Efendi'dir. Söz konusu zât bir müddet Kasımpaşa Piyâle Paşa Câmii'nde vâiz olarak

³⁸ Tanman, "Cemâleddîn Uşşâkî Tekkesi", 399; Kara, *İstanbul Metropolitan Alan*, 96.

³⁹ Hirâmî Ahmed Paşa hakkında bilgi için bkz., Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233; Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, 1: 120; Osmanzâde Ahmed Tâib, *Hadîkatü'l-vüzerâ*, (*Der Garten der Wesire*) (Freiburg: D. Robischon, 1969), 1: 37-38; Reşad Ekrem Koçu, "Ahmed Paşa (Hirâmî)", *İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1958), 1: 414; Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 403.

⁴⁰ Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233.

⁴¹ Zâkir Şükri, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 45.

görev yaptıktan sonra uzun yıllar tekkenin meşîhatinde bulunmuştur. Şeyh Mehmed Efendi 1155/1742'de vefat etmiştir.⁴²

Şeyh Mehmed Efendi ile ilgili olarak *Hadîka*'da şu ifadelere yer verilmiştir:

Zâviye-i mezbûreye şeyh olanlardan meşhûr ve vaktimizde rihlet eden Seyyid Mehmed Cemâleddîn Efendir ki; eş-Şeyh Bağdâdî Efendi'nin halîfesidir. Fi'l-asl Edirne'de nice zamân zâviye-i mahsûsasında meşîhat edip, ba'dehû İstanbul'a hicret ettikde selefi olan Şeyh Mehmed Efendir ki Piyâle Paşa Câmî'nin vâizidir. Kırk bir sene bu zâviyede hizmet-i meşîhat eyledikten sonra 1555/1742 senesi rihlet ederek, zâviye-i mezkûre mukâbilinde defn olunduğu esnâda zâviye-i mezkûre mahlûlünden sâbıkü'z-zikr Seyyid Cemâl Efendi'ye tevcîh olunmuştur. Dokuz sene şeyh olub, rihlet eyledikde mihrâb önünde sakfı mestûr türbede defn olundu.⁴³

1155/1742 yılında Uşşâkîliğin Cemâliye şûbesine intikâl eden tekke, 1251/1835'e kadar "Cemâlîzâdelere" olarak bilinen şeyh âilesinin yönetiminde kalmıştır. 1251-1253/1835-1837 yılları arası Sünbüliyye tarîkatına, 1253/1837'den sonra ise Halîlî (Geredeî) kolundan "Şalcıâdelere" olarak bilinen âileye tekkenin meşîhati devredilmiştir.⁴⁴

3- Şeyh Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî (ö. 1164/1750)

Tekkenin üçüncü sıradaki postnişini, makalenin ilk bölümünde ele alınan Şeyh Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'dir.⁴⁵

4- Yazıcı Mehmed Safvetî Efendi (ö. 1192/1778)

Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin halîfesi Yazıcı Mehmed Safvetî Efendi (ö. 1192/1778), gördüğü rüya üzerine Edirne'den İstanbul'a gelmiştir. Seyr u sülûkunu tamamlayıp, hilâfet aldıktan sonra Cemâlîzâde Tekkesi'nin meşîhatini üstlenmiştir.⁴⁶ Kasımpaşa'daki Pîr Seyyid Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Âsitânesi'nin de postnişini olan Yazıcı Mehmed Safvetî Efendi böylece merkez dergâh ile Cemâlîzâde Tekkesi arasındaki irtibatı sağlamıştır.⁴⁷

5- Şeyh Seyyid Mehmed Nizâmeddîn Efendi (ö. 1199/1784)

⁴² Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 243; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233-234; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, 45.

⁴³ Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233-234.

⁴⁴ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 216.

⁴⁵ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52.

⁴⁶ Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 315; Işın, "Cemâleddîn Uşşâkî", 399.

⁴⁷ Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 235; Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 121-122.

Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Nizâmedîn Efendi, yaklaşık 35 sene tekkenin yönetiminde bulunmuştur.⁴⁸ Bununla birlikte o, 1192/1778 yılından itibaren Kasımpaşa Hüsâmeddîn Uşşâkî Âsitânesi'ndeki meşihat görevine devam etmiştir.⁴⁹ Mehmed Nizâmeddîn Efendi 1199/1784 yılında vefat edince babası Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin (ö. 1164/1750) yanına defnedilmiştir. Yerine oğlu Şeyh Mehmed Cemâlî Efendi (ö. 1233/18217) post-nişîn olmuştur.⁵⁰

Şeyh Mehmed Nizâmeddîn Efendi (ö. 1199/1784), tekkenin mescid-tevhidhânesinin dârülkurrâ olarak kullanılması için vakıf kurmuş ve bu görevi Ayvansarây'da bulunan Toklu Dede Mescidi'nin imâmı Şeyh Halîl Efendi'ye (ö. 1167/1753) vermiştir. İlgili durum *Hadîka'* da şu ifadelerle anlatılmıştır: "Selefi olan şeyh Mehmed, bu mescide bir kurrâ vazîfesi vakf edip, edâ-yı hizmet şartıyla dâhil-i sûr'da vâkî Toklu Dede Mahallesi imâmı fahrû's-Sulehâ Şeyh Halîl Efendi'ye tevcih eylemişti. Bu Halîl Efendi, Ebû Şeybetü'l-Hudrî (r.a) civârında medfûndur. Fî, 1167/1753."⁵¹

6- Şeyh Seyyid Mehmed Cemâlî Efendi (ö. 1243/1827)

Şeyh Seyyid Mehmed Nizâmeddîn Efendi'nin (ö. 1199/1784) oğlu Mehmed Cemâleddîn Efendi, babası gibi Kasımpaşa Hüsâmeddîn Uşşâkî Âsitânesi'ndeki meşihat görevi ile söz konusu tekkedeki vazifesini birlikte devam ettirmiştir. Uzun yıllar tekkeyi yöneten Şeyh Seyyid Mehmed Cemâlî Efendi 1243/1827 yılında vefat etmiştir. Yerine oğlu Şeyh Seyyid Alâeddîn Efendi (ö. 1251/1835) post-nişîn olmuştur.⁵²

7- Şeyh Seyyid Alâeddîn Efendi (ö. 1251/1835)

Şeyh Seyyid Alâeddîn Efendi, bahsi geçen tekke ile Kasımpaşa Hüsâmeddîn Uşşâkî Âsitânesi'ndeki meşihat görevini birlikte

⁴⁸ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 249; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 83; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 45.

⁴⁹ Işın, "Cemâleddîn Uşşâkî", 399; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 315.

⁵⁰ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 249.

⁵¹ Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 234.

⁵² Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 235; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 249-250; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 2: 86; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 315; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 45.

yürütmüştür. Alâeddîn Efendi, 1251/1835 yılında vefat edince tekkenin hazîresine defnedilmiştir.⁵³

8- Şeyh Seyyid Kerâmeddîn Efendi (ö. 1257/1841)

Şeyh Seyyid Alâeddîn Efendi'den (ö. 1251/1835) boşalan tekkenin yönetimine oğlu olmadığı için yerine kız kardeşi Şerife Hanım'ın oğlu Seyyid Kerâmeddîn Efendi'nin (ö. 1257/1841) geçmesi beklenirken mezkûr zât, sadece Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nde hizmet etmeyi uygun gördüğünden Eyüp Şâh Sultan Tekkesi postnişîni Ubeyd Efendi (ö. 1252/1836) belirtilen tekkenin meşîhatini üstlenmiştir.⁵⁴ Ubeyd Efendi, Şâh Sultan Tekkesi'nde Halvetîliğin Sünbülî kolu şeyhi iken, 1251/1835 yılında Cemâlîzâde Tekkesi'ne görevlendirilmiştir. Ubeyd Efendi bu vazifenin ardından bir yıl sonra 1252/1836'da vefat etmiştir. Tekkeye ait türbede medfûndur.⁵⁵

9- Hacı Şeyh Şalcı Ali Efendi (ö. 1258/1842)

Şeyh Ubeyd Efendi'den (ö. 1252/1836) sonra Geredeli Şeyh Halîl Efendi'nin halîfesi, Süleymâniye vâizi, Halvetî ve Şa'bânî mürşidi Hacı Şeyh Şalcı Ali Efendi tekkede post-nişîn olmuştur.⁵⁶ Cemâlîzâde Tekkesi, 1258/1842 yılında vefat eden⁵⁷ Ali Efendi'den sonra "Şalcı Tekkesi" olarak tanınmıştır.⁵⁸

Şalcı Ali Efendi'nin kabri, Kâşgarî Tekkesi'nin avlu kapısının sol tarafındaki set üzerinde olup, şâhidesindeki kitâbede şu ifadeler yer almaktadır:

*Süleymâniye Câmi-i Şerîfi'nde
kürs-i nişîn ve Eğrikapı
kurbünde Hirâmî Ahmed Paşa
Tekyesi'nde mürşid-i temkîn
el-allâm el-ammâl el-Fâzıl*

⁵³ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 235; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 249; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 315; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 45.

⁵⁴ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 236; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 315.

⁵⁵ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 3: 345; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 236; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 45.

⁵⁶ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 236; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 45.

⁵⁷ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250.

⁵⁸ Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, 1: 122.

el-kâmil merhûm ve mağfûru'n-leh
Hâce eş-Şeyh el-Hâc Ali
Efendi eş-Şa'bânî rûhu şerîflerine
*rızâen lillâhi Teâlâ el-Fâtiha, 1258/1842*⁵⁹

10- Şeyh Mehmed Emîn Efendi (ö. 1291/1874)

Hacı Şeyh Şalcı Ali Efendi'den (ö. 1258/1842) sonra tekkeye, oğlu Sultan Ahmed Câmîi vâizi Mehmed Emîn Efendi (ö. 1291/1874) post-nişîn olmuştur.⁶⁰ 33 sene bu görevi devam ettiren Mehmed Emîn Efendi Cerrâhî, Şa'bânî ve Uşşâkî tarikatlarından icâzet aldığı için, her kesimden kişi onun sohbetlerinde bulunmuştur. Bununla birlikte Mehmed Emîn Efendi'nin muhiblerinden Hâlet Saîd Efendi (ö. 1238/1822) tekkeye ait türbenin onarımında bulunmuştur.⁶¹

Hüseyin Vassâf, Hâlet Saîd Efendi (ö. 1238/1822) ile aynı yıl vefat eden Seyyid Mehmed Nûrî Efendi'nin de mezkûr tekkenin şeyhlerinden biri olduğunu zikretmiştir. Hüseyin Vassâf, "Bu zât, Tarîkatı Aliyye-i Mevleviyye'den girif-zen ve mûsikî-şinâs olmakla berâber..." bu ifadeleriyle o, Şeyh Mehmed Nûrî Efendi'nin hem Mevlevî tarikatından olduğunu hem de mûsikîşinas yönünü dile getirmiştir.⁶²

11- Şeyh Ali Efendi

Şeyh Ali Efendi Cemâlîzâde Tekkesi'nin bir önceki post-nişîni Mehmed Emîn Efendi'nin (ö. 1291/1874) oğlu olup,⁶³ adı geçen şeyhin vefat tarihi bilinmemektedir.

Hüseyin Vassâf, Ali Efendi hakkında şu ifadeleri zikretmiştir: "Bidâyetten tarîkat-ı Halvetiyye-yi Cerrâhiyye'den Sertarîkzâde Tekkesi şeyhinden sonra meşâyih-ı Şa'bâniyye'den bir zâttan sülûk görüp, dallı arâkiyye giymiş ve netîceten hânkâh-ı Uşşâkî şeyhi Muhammed Cemâleddîn Efendi merhûmdan mustahlef olmuştur."⁶⁴

Zikredilen isimler dışında Sâdık Albayrak, Şeyh Fahreddîn Efendi'nin tekkenin meşîhatini üstlendiğini belirtmektedir.⁶⁵

⁵⁹ Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, 1: 122.

⁶⁰ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i tekâyâ*, 52.

⁶¹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250; Ayvansarâyî, *Hadîkakatü'l-cevâmî'*, 1: 236; Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, 45; Tanman, "Cemâlîzâde Tekkesi", 318.

⁶² Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250.

⁶³ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250.

⁶⁴ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 250.

⁶⁵ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ülemâsı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996), 5: 18.

Şeyh Mehmed Nizâmeddîn Efendi (ö. 1199/1784) ile birlikte hem tekkenin post-nişinliğini hem de Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nin meşihatini birlikte yönetme geleneği başlamıştır.⁶⁶

Şeyh Mehmed Cemâleddin Uşşâkî (ö. 1164/1750), pek çok halife yetiştirmiştir. Bunlar arasında Yazıcı Şeyh Mehmed Safvetî (ö. 1192/1778), Uşşâkî âsitânesi şeyhi Mahmûd Bedreddîn Uşşâkî (ö. 1197/1782)⁶⁷ ve Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî (ö. 1197/1782) gibi ünlü isimler bulunmaktadır. Şüphesiz en meşhûr olanı Fâtih'te Tâhir Ağa Tekkesi şeyhi Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî'dir.⁶⁸ Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî bahse konu olan Cemâlîzâde Tekkesi'nde bir müddet bulunmuş olması hasebiyle mezkûr zât mevzûya dâhil edilmiştir.

Şeyh Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, 1117/1705 yılında günümüzde Yunanistan sınırları içinde yer alan Kesriye (Kastorya) kasabasında doğmuştur.⁶⁹ Babası Kâtip Muhammed Abdülazîz Efendî'dir.⁷⁰ Yirmi yaşına kadar memleketinde ilim tahsiline devam etmiştir. Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî, sonraki yıllarda İstanbul'a gelerek ilim yolculuğunu burada tamamlamıştır.⁷¹ Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî 27 yaşında Bâbîâlî'de kâtipliğe başlamıştır. Adı geçen zât, zekâ ve çalışkanlığı ile Vezir Hekîmoğlu Ali Paşa'nın teveccühüne mazhar olmuş ve bir süre onun maiyyetinde mektupçu olarak çalışmıştır.⁷² Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî 1149/1736 yılında Hekîmoğlu Ali Paşa ile birlikte Banaluka Muhârebesi'ne gitmiştir. 1153/1740'ta Mısır'a dönen Şeyh Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî,⁷³ burada Şa'bâniyye tarîkatı şeyhi Şemseddîn Muhammed el-Hafnî'nin (ö. 1181/1767) feyiz halkasına iştirak etmiştir. Ayrıca Nakşbendiyye ricâlinden Hüseyin Demenhurî gibi ulemâ ve meşâyihın önde gelen isimlerinin sohbetinde bulunmuştur.⁷⁴

⁶⁶ M. Baha Tanman, "Hüsâmeddîn Uşşâkî Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 516.

⁶⁷ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 251.

⁶⁸ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 104; Kılıç, "Cemâleddîn Uşşâkî", 315.

⁶⁹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 258; Özdamar, *Pîrân*, 335.

⁷⁰ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 258.

⁷¹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 258; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 104.

⁷² Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 258; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 104; Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 3: 387; Özdamar, *Hüsâmeddîn Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 147; Özdamar, *Pîrân*, 335.

⁷³ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 258.

⁷⁴ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 259.

Mısır'dan İstanbul'a dönen Hekîmoğlu Ali Paşa, Rumeli'ye teftiş için görevlendirilmiştir. Söz konusu kişi, giderken Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'yi de yanında götürmüştür. Bir süre birlikte Edirne'de kalmışlardır. Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî ile burada görüşmüş ve ona intisâb etmiştir. Tamamen tasavvufî hayata yönelmek istediği için, Hekîmoğlu Ali Paşa'dan müsaade isteyerek memuriyetten istifa etmiştir.⁷⁵

Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, sonraki yıllarda İstanbul'a döndüğünde Eyüp'te ikamet etmiş ve Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin damadı olmuştur.⁷⁶ Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, evliliğinin ilk dönemlerinde Savaklar'daki şeyhinin âsitânesine yerleşmiştir.⁷⁷ 1178/1764 yılında ise Fatih Âşıkpaşa'da yer alan Tâhir Ağa Tekkesi'nin⁷⁸ meşihatını üstlenmiştir. Bir süre mezkûr tekkede ilim ve irşat faaliyetleri ile meşgul olmuştur.⁷⁹ Bursa'da bulunduğu dönemde Nakşbendiyye tarîkatı şeyhi Kerküklü Seyyid Muhammed Emîn Efendi'den feyiz aldığı için Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, ilgili tekkede Nakşî usûlune de yer vermiştir.⁸⁰ Yaklaşık yirmi sene hizmette bulunduğu tekke, 1196/1781 yılında Ramzân-ı şerîf ayında tüfekhâne de çıkan yangından etkilenmiş bu sebeple o da kayınpederi Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin Savaklar'daki dergâhına tekrar yerleşmiştir.⁸¹ Yaklaşık dört buçuk ay sonra "*Girip kasr-ı cinânda didiler kerrûbiyân târîh/ Salâhî şevk-i envâr-ı cemâle oldu pervâne*" mısraının delâlet ettiği 1197/1782 yılında vefat etmiştir.⁸² Kabri, Fatih'te Haydar Caddesi üzerinde bulunan Tâhir Ağa Tekkesi hazîresinde yer almaktadır.⁸³

Müstakîmzâde Süleymân Saâdeddîn, Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin vefatına dair şu tarihi not düşürmüştür:

⁷⁵ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 259.

⁷⁶ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 259.

⁷⁷ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 259.

⁷⁸ "Seyyid Mehmed Ağa Tekkesi", "Tâhir Ağa Tekkesi" gibi isimlerle bilinen Fâtih Haydar Mahallesi Esrâr Dede Sokağı 2192 ada, 33 parsel üzerinde yer alan tekke, Tâhir Ağa (ö. 1196/1781) tarafından yaptırılmıştır. Salâhaddîn Uşşâkî (ö. 1197/1783)'nin postnişin olması ile söz konusu tekke, Uşşâkîliğe bağlanmıştır. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 212.

⁷⁹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 259.

⁸⁰ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 259.

⁸¹ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 260.

⁸² Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 260, Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 104.

⁸³ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 260; Özdamar, *Hüsâmedîn Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 150.

Nakşebendnâme yazdı sâl-i visâlin kim budur

Şeyh Abdullâh Salâhî âh târîh-i vefât, 1197/1782⁸⁴

Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin çok sayıda kaleme aldığı eserlerden bazıları şunlardır:⁸⁵

Risâle-i Esrâr-ı Nihân Ez-Hatm-i Hâcegân, Şerh-i Kasîde-i Hz. Mevlânâ, Tercüme-i Risâle-i Kudsiyye, Tercüme-i Risâle-i Miftâhu'l-Vücûd ilâ Nihâyeti'l-Maksûd, Risâle-i Abdullâh Salâhî, İstihrâc-nâme, Risâle-i Tefsîr, Risâle-i Menâzil-i Kamer, Risâle-i Vahdet-i Vücûd, Şerh-i Ebyât-ı Mısrî, Mir'âtü'l-Esmâ Risâlesi, Tuhfetü'l-Uşşâk, Usûl-i Âdâb-ı Uşşâkiyye, Sûret-i Tezkîre-i Hz. Mevlânâ, Risâle-i Hall-i Meâkûd, Hatm-i Hâcegân ve Duâsı, Medâr-ı Mebd ü Meâd, Şerh-i Ebyât-ı İmâm-ı Ali, Rumuzât-ı Atoâr, Merâtib-i İnsâniyye, Şerh-i Ebyât-ı Buhârî, Şerh-i Ebyât-ı Hz. Sünbül Sinân, Aşru's-Salavât, Risâle-i Miftâhu'l-Vücûd, Şerh-i Ebyât-ı İsmâil Hakkı, Usûl-i Hadis Şerhi, Mesnevî Şerîf Tercümesi, Gülşen-i Tevhîd Tercümesi, Ârifâne Dîvânları, Nakşebdiyye Risâlesi, Mektûbât ve İnşâ Risâleleri, Tuhfetü'l-Âşîkîn, Manzûme-i Mevlid-i Nebî, Usûl-i Fıkıh'tan Muhtasar Menar Şerhi, Dîvân-ı Cenâb-ı Ali Şerhi, Ulûmu'l-Maznûn, Tevfîku'l-Avânî fî Hakkî'l-İmân, Hilye-i Haseneyni'l-Ahseneyn, Mustalâhat-ı Sofîyye Tercümesi, Lafz'î Tarîkat Risâlesi, Esmâ-i Hüsnâ Risâlesi, Kavâid-i Fârisiyye Şerhi, Mefâtihu'd-Dürriye Şerhi, Teshilü'l-Müptedâ, Zeylû'l-Kitab fî Ahseni'l-Hitâb, Esrâr-ı Nihân der Hatm-i Hâcegân, Risâle-i Cevâhiri Tâc-ı Hilâfet, Şerh-u Nutk-i Âşîk Ömer, Gül-i Sâd-Berk... vs.⁸⁶

b- Cemâlîzâde Tekkesi'nin Fizikî Konumu

Cemâlîzâde Tekkesi'nin fizikî konumuna dair Baha Tanman'ın tespitine göre, mezkûr dergâhın kuruluş yıllarındaki mimârî özelliği tam olarak bilinmemektedir. Ancak bugünkü konumu ile aynı yerde ve ortalama aynı boyutlarda olan kârgîr duvarlı, ahşap çatılı, sonradan minber ilâvesi ile câmi-tevhidhâneye çevrilmiş olan mescid-tevhidhâne ile muhtemelen şadırvanlı bir avlunun çevresinde U şeklinde dizilmiş derviş hücreleri ve diğer tekke bölümlerinden oluştuğu tahmin

⁸⁴ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 261.

⁸⁵ Ramazan Muslu, Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin eserlerinin hangi kütüphânelerde bulunduğunu belirtmiştir. Bkz. Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 115-121.

⁸⁶ Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî ile ilgili olarak bkz. Süreyyâ, *Sicill-i osmânî*, 3: 387; Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 258-265; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 105-107; Özdamar, *Pîrân*, 335-340; Özdamar, *Hüsâmeddîn-i Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 147-255; Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 112-121; Mehmet Akkuş, *Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayâtı ve Eserleri* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1998).

edilmektedir. Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin vefatına müteakip, câmi-tevhidhânenin mihrâb duvarına bitişik türbe inşâ edilmiş, tekkenin bânisi Hirâmî Ahmed Paşa ile oğlu Mustafa Bey'in aynı yerde bulunan kabirleri ise türbenin dışında kalmıştır. Günümüzde ziyarete açık türbede Cemâleddîn-i Uşşâkî'den başka Cemâlîzâde âilesine ait toplam altı adet sanduka bulunmaktadır. Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin sandukası diğerlerine göre daha büyük ebatta ahşap korkuluklar ile konumlandırılmıştır.⁸⁷

Dergâhın güney cephesi kısmında üst üste yerleştirilmiş iki adet kitâbenin varlığı göze çarpmaktadır. Manzûm ve talîk hatla yazılan alttaki kitâbede, türbenin 1232/1816 yılında Hâlet Efendi tarafından yenilediği ifade edilmiştir.⁸⁸ Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılan alt kitâbenin metninde şu ifadeler yer almaktadır:

*el-hazer mürde kıyâs etmeyin ehlullâhı
Reşk ider anların emvâtına rûh-u ihyâ*

*İşte ez-cümle biri Hasan Cemâl Uşşâkî
Feyz alır bunca muhibbânı yüzünden hâlâ
Hamdillâh kim ânın türbesini ta'mîre
Hâk-pây-i fukarâ Hâleti kullandı Hüdâ*

*İzzetâ fahr iderim ben de yazıb târîhin
Kerem-i Hak'la bu türbe kılındı ihyâ*

el-fakîr Yesârîzâde Mustafa İzzet gufira-lehumâ, 1232/1816-17⁸⁹

Üstteki kitâbe, Cemâlîzâde Tekkesi'nin 1323/1905 yılında Hamdi Bey tarafından yeniden inşâ edildiği sırada konulmuştur. Hattat Hulûsi Efendi tarafından yazılan Ahmed Behâyî Efendi'ye ait kitâbenin metni şöyledir:

*Hazreti Allah'a hamd olsun ki bu asr-ı güzîn
Maşrikü'l-envâr-ı umrân eyledi her bir yeri*

.....Seyyid Cemâleddîn Uşşâkî gibi

⁸⁷ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 399-401.

⁸⁸ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 401.

⁸⁹ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 401.

Veliyullâhın işbû hânkâh-ı enveri

*Kalb-i âşık ve harâb olmuş iken tecdîdine
Hak muvaffak kıldı bir mîr-i inâyetperveri*

*Ya'nî Fındıklılı Hamdi Beyefendi kim odur
Pâdişâh-ı âlem-ârânın küçük bir hâkperi*

*Oldur ol pîr-i mukaddes ki sezâdır zâtına
Dense deryâ-yı safâ zâ-yı hakikat geoheri*

*Nesl-i âlî-i Aliyyü'l-Murtazâ'dandır o pîr
Müncelî ol vehile zâtında feyz-i Hayderî*

*Pîr-sânî-i tarîk-ı pâk Uşşâkî'dir ol
Sâlikân-ı râh-ı aşkın pîşvâ vü rehberi*

*Bu makâm içre kerâmet- pîşe o pîrin müdâm
Doldu nûr-ı aşk ile elhak dil-i rûşen-teri*

*Oldu Yâ Hû sâye-bahşâ yende-i evc-i visâl
Murğ-ı rûhu âlem-i lâhûta açdı şeh-peri*

*Bak şu âlî türbenin nevvâr-ı dil pîrâsına
Ravza-i huld ile tev'emdir desem vardır yeri*

*Lâkin ey zâir veliyyu'llâhı mürde sanma sen
Kıldı ihyâ ilm ü irfân-ı ledünnî anları*

*Yüz sürüp dergâhına bulsun şifâ-yı sermedî
Derdime dermân taharrî eyleyen gelsin beri*

*Kıldı ihyâ böyle bir dergâhı ol mîr-i kerîm
Doğrusu bu himmeti şâd etdi Uşşâkîleri*

*Bânî-i sânîdir ol mîr-i muallâ-menkıbet
Hızır tevfik-i Hüdâ olsun zâhir*

*Gördü itmânın Bahâyî söyledi târih-i tâm
Kıldı Hamdi Bey bînâ bu hânkâh-ı enveri*

....*Hulusî gufirelehû 1323/1905-06*⁹⁰

Tekkenin mescid-tevhidhâne bölümüne tahvil kesedârı Sabih Ali Efendi (ö. 1184/1770), minber koydurmuş ve yakınına mektep inşâ ettirmiştir. Ahşap minarenin yerine Sadrâzam Silâhdâr Seyyid Mehmed Paşa (ö. 1203/1788) tuğladan kârgir minare yaptırmıştır. Bu esnada tekke onarımdan geçirilmiştir.⁹¹ Kare planlı, duvarları taş, çatısı ahşap tekke, 1305/1887 yılında Sultan II. Abdülhamid (1293-1327/1876-1909) tarafından tamir ettirilmiş, türbe ise 1323/1905 yılında muhtemelen II. Abdülhamid'in bendegânı ve tekkenin dervişanı olan Hamdi Bey tarafından yenilenmiştir.⁹²

Türbenin kapısı üzerinde bulunan kitâbede, 1305/1887 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından onarıldığının kanıtı olan talik hatlı manzum bir kitâbe yer almaktadır. Şeyh Ali Fakrî Efendi'ye ait olan söz konusu kitâbenin metninde şu ifadeler bulunmaktadır:

Pek harâb olmuştu Câmî-i Ahmed Paşa

Etti ehline fermân şehinşâh-ı vâhid

Gelin cevher ile târihi yazıldı Fakrî

*Etti Sultan Hamid ma'bed yektâ tecdîd, 1305/1887-88*⁹³

Cemâlîzâde Tekkesi'nin hazîresi diğer tekke yapılarına nisbetle daha küçük bir alanı kaplamaktadır. Hirâmî Ahmed Paşa'nın şâhidesinde sülûs ile yazılmış kelime-i tevhîd ibaresi bulunmaktadır. Oğlu Mustafa Bey'in kabri de yanındadır.⁹⁴ Tekkenin hazîresinde isimleri tespit edilebilenlerden medfûn olanların bâzıları şunlardır: Bosna Defterdârı Osman Efendi (ö. 1043/1633), Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin Sertarîki Hüseyin Dede (ö. 1170/1756), Hâce Hafize Hâtûn (ö. 1195/1780), İhtisab mukataâsı emîni Abdülkâdir Efendi (ö. 1207/1792),

⁹⁰ Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, 4: 248; Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 401.

⁹¹ Ayvansarayî, *Hadîkakatü'l-cevâmi'*, 1: 233; Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 398; Kara, *İstanbul Metropolitan Alan*, 96.

⁹² Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 398-399.

⁹³ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 401-402.

⁹⁴ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 402.

Gelibolu Mevlevîhânesi neyzenbaşızâde Çallı Mehmed Dede'nin dervişi Sâdeddîn Dede (ö. 1223/1808) ve Hasan Bey (ö. 1324/1906).⁹⁵

Baha Tanman'a göre Cemâlîzâde Tekkesi, boyutu sıradan tasarımı ve basit süslemesi ile bir âsitânedeki ziyâde zâviyeyi andırır niteliktedir. Bununla birlikte câmi-tevhidhâne ile türbe arasındaki mekân bütünlüğü dikkat çekici özelliktedir.⁹⁶

1925 yılında tekkelerin kapatılmasının ardından mescid-tevhidhâne kısmı câmi olarak kullanılmıştır. 1950'li yıllarda ise türbe onarımdan geçirilmiştir. Bu tarihten sonra türbe ve mescid-tevhidhâne dışında tekkenin diğer birimleri ortadan kalkmıştır. Mescid-tevhidhâne ile türbe arasına duvar çekilmiş ve tekkenin orijinalliğine zarar verilmiştir. Tekkeye ait türbe, son olarak 1982 yılında onarılmış ve içerisi çini ile kaplanmıştır. Günümüzde tekkenin mescid-tevhidhânesi, Hirâmî Ahmed Paşa Câmii adıyla ibadete açık durumdadır.⁹⁷

Sonuç

İslâm dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olan Halvetîlik muhtelif kollarıyla, kurulan tekkelerle mezkûr tarîkata mensup ilim ve irfân sahibi meşâyihın gayretleriyle varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. Söz konusu tarîkata müntesip isimlerden biri de Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî'dir. (ö. 1164/1750) Adı geçen zât kâmil, âlim ve fâzıl kişiliğinin yanı sıra tasavvufî konulara dair manzum ve mensur eserler de kaleme almıştır. Bununla birlikte Cemâleddîn-i Uşşâkî çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Mürîdlerinin arasında dikkat çeken en önemli isim, manzum ve mensur telifleriyle, ilim irşat faaliyetleriyle zamanının Muhyiddîn-i Arabî'si unvanını alan Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'dir (ö. 1197/1782).

Halvetiyye tarikatının Uşşâkiyye şûbesine mensup Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin yıllarca hizmet ettiği Cemâlîzâde Tekkesi'nde, Halvetî anlayışına uygun tasavvufî etkinlikler icrâ edilmiştir. Bahse konu olan tekke, her ne kadar mütevazı bir yapıdan ibaret olsa da Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin vefâtından sonra onun türbesine ev sahipliği yaptığı için Uşşâkî mensuplarınca söz konusu tarîkatın âsitânesi kabul edilmiştir.

⁹⁵ Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, 2: 550.

⁹⁶ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 402.

⁹⁷ Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, 4: 398; Kara, *İstanbul Metropolitan Alan*, 96-97; İşli, *İstanbul Tekkeleri*, 46.

Bununla birlikte adı geçen dergâh, Kasımpaşa Pîr Seyyid Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Âsitânesi ile irtibatını sürdürmüştür. Çünkü Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin oğlu Mehmed Nizâmedîn Efendi'den (ö. 1199/1784) itibâren Cemâlîzâde Tekkesi'ne postnişîn şeyhler aynı zamanda Kasımpaşa'daki âsitâne de görev almıştır. Bahsi geçen tekkede, Cemâleddîn-i Uşşâkî'nin vefatından sonra, uzun yıllar onun neslinden gelenler etkili olduğu için mezkûr dergâh Cemâlîzâde adıyla tanınmıştır. 1925 yılından sonra devletin aldığı kânunla söz konusu tekkenin tasavvufî faaliyetleri durdurulmuş; fakat kurucusuna izafetle Hirâmî Ahmed Paşa Camii adıyla ibadete açık tutulmuştur. Osmanlı toplumunun sosyal, kültürel, dinî, ahlâkî hayatında tekke ve tarikatların etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Bu özelliğinden dolayı olsa gerek, mânâ eğitiminin verildiği bu mekânlara devlet adamları maddî ve mânevî olarak sahip çıkmıştır. Bu anlamda Cemâlîzâde Tekkesi, Vezir Hirâmî Ahmed Paşa'nın (ö. 1008/1599) katkılarıyla yaptırılmıştır. Buna benzer özellikleriyle Şeyh Mehmed Cemâleddîn Uşşâkî ve Cemâlîzâde Tekkesi XVIII. Yüzyıl Osmanlı dönemi tasavvufunun önemli unsurları arasında yer almıştır.

Kaynakça

- Akkuş, Mehmet. *Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayâtı ve Eserleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1998.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Ülemâsı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Âsitâne-i aliyye'de ve bilâd-ı selâse'de kâin el'an mevcûd ve muhterik olmuş tekkelerin isim ve şöhretleri ve mukâbele-i şerîfe günleri beyân olunur. İstanbul: Matbaa-i Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye, 1256/1840.
- Ayvansarâyî Hüseyin. *Hadîkakatü'l-cevâmi'*. 2 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1281.
- Ayvansarâyî Hüseyin. *Mecmûa-i tevârih*. haz. Fahri Ç. Derin ve Vahid Çabuk. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985.
- Bandırmalizâde Seyyid Ahmed Münîb Üsküdârî. *Mecmûa-i tekâyâ*. İstanbul: yy., 1307/1889.
- Baz, İbrahim. *Abdülehad Nûr-î Sivâsî Hayâtı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.

- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Çetin, Atilla. "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199/1784 Târihli Önemli Bir Vesika". *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981): 583-590.
- Egemen, Affan. *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri Resimleri ve Kitâbeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil*. İstanbul: Arıtan Yayınları, 1993.
- Ergun, Sâdeddin Nüzhet. *Türk Mûsikîsi Antolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942.
- Ergun, Sâdeddin Nüzhet. *Türk Şâirleri*. 3 cilt. İstanbul: yy., 1936-1945.
- Galitekin, Nezih ve İlhami Yurdakul. "İstanbul Türbeleri". *İstanbul Araştırmaları*, 2 (1997): 91-146.
- Harîrîzâde Muhammed Kemâleddin Efendi. *Tibyânu vesâilî'l-hakâik fi beyâni selâsili't-tarâik*. 3 cilt. İbrâhim Efendi, 430-432, vr. 256b, Süleymaniye Kütüphanesi.
- Haskan, Mehmet Nermi. *Eyüp Sultan Târîhi*. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2008.
- Işın, Ekrem. "Cemâleddîn-i Uşşâkî". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı- Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, 2: 399.
- İşli, Esin Demirel. "İstanbul Tekkeleri Mimârîsi Eklentileri ve Restorasyonu". Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Kara, Fahrunnisa Ensari. "İstanbul Metropolitan Alan Gelişme Sürecinde Bir Dînî, Kültürel Sosyal Yerleşim Merkezi-Eyüp". Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Cemâlîzade Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed Cemâleddîn-i Uşşâkî ve Şiiri". *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 1998, 2: 186-189.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Cemâleddîn-i Uşşâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993, 7: 314-315.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Ahmed Paşa (Hirâmî)". *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1958, 1: 414.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Ahmed Paşa Mescidi". *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1958, 1: 440.

- Mehmed Zâkir Şükrü Efendi. *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmûa-i tekâyâ)*. haz. M. Serhan Tayşî ve Klaus Kreiser, Friburg: yy., 1980.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVIII. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Osmanzâde Ahmed Tâib. *Hadîkatü'l-vüzerâ (Der Garten der Wesire)*. Freiburg: D. Robischon, 1969.
- Öz, Tahsin. *İstanbul Câmileri*. 3 cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Özdamar, Mustafa. *Dersâadet Dergâhları*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1994.
- Özdamar, Mustafa. *Hüsamedî-i Uşşâkî ve Uşşâkîler*. İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2001.
- Özdamar, Mustafa. *Pîrân*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2002.
- Özköse, Kadir. *Anadolu Tasavvuf Önderleri*. Konya: Ensar Yayınları, 2008.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Serin, Rahmi. *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*. İstanbul: Petek Yayınları, 1984.
- Süreyyâ Mehmed. *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308.
- Tanman, M. Baha. "Cemâleddîn-i Uşşâkî Tekkesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı- Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, 2: 399-400.
- Tanman, M. Baha. "Cemâlîzâde Tekkesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı- Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, 7: 318-319.
- Tanman, M. Baha. "Hüsameddîn-i Uşşâkî Tekkesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı- Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, 18: 515-517.
- Tanman, M. Baha. "İstanbul Tekkeleri'nin Mimârî ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri". Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Telci, Cahit. "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Târihli Bir İstatistik". 50. *Yıl Atatürkçülük Armağanı*. İzmir: Akademi Kitabevi, 1994.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.

Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i evliyâ-yı ebrâr fî şerh-i esmâr-ı esrâr*. 5 cilt. Yazma Bağışlar, 2305-2309, Süleymâniye Kütüphanesi.

Vicdâni, Sâdık. *Tomâr-ı turuk-ı aliyye*. haz. İrfan Gündüz. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.

Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi. *Rehber-i tekâyâ*. Tırnovalı, 1035, Süleymâniye Kütüphanesi.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.

Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.